

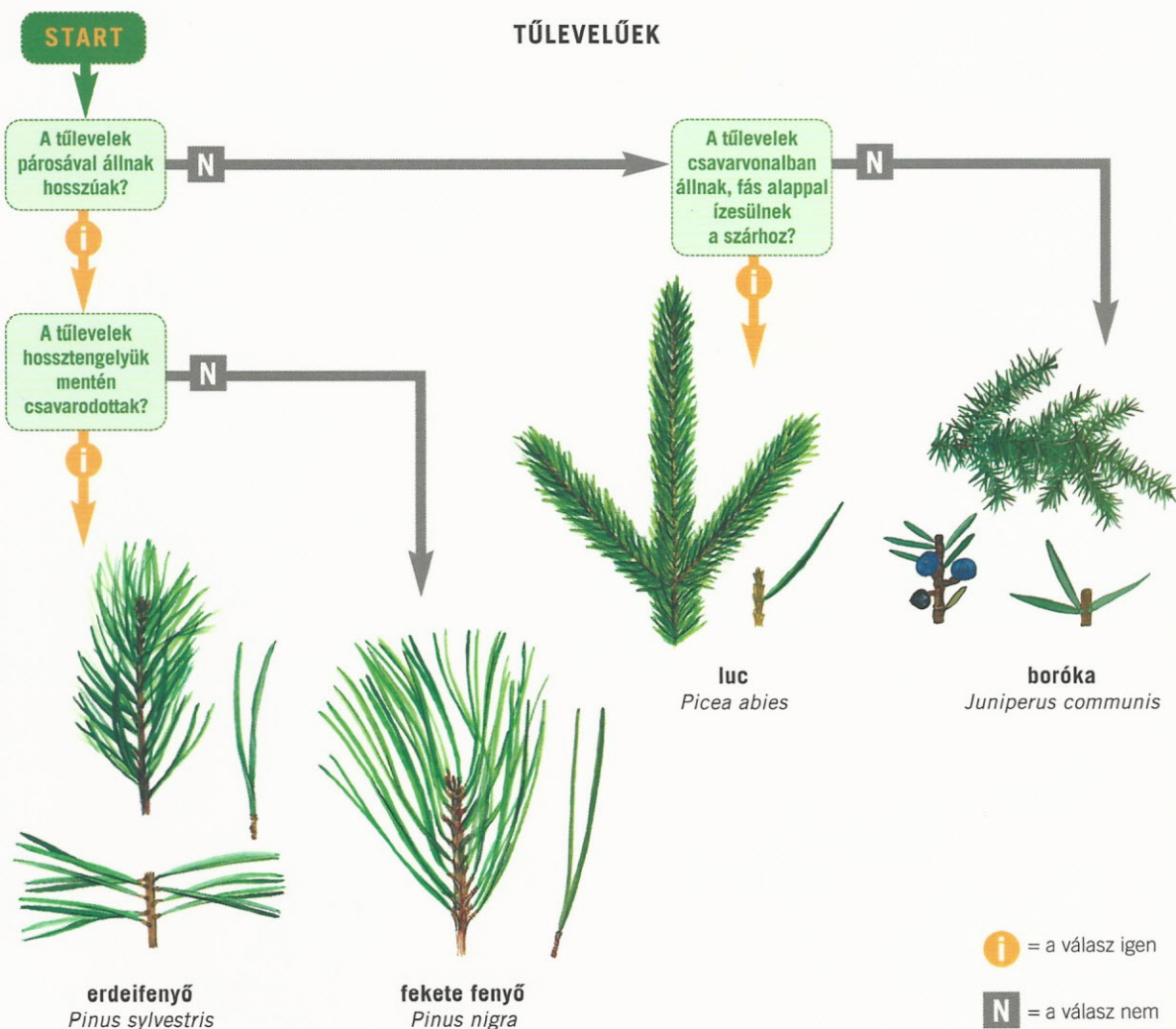
KÉPES FA ÉS CSERJE KALAUZ

az Aggteleki-karszton előforduló fajok megismeréséhez

Kedves Természetbúvár Barátunk!

Kiadványunkkal első lépéseidet kívánjuk egyengetni, ha szeretnél többet is megtudni a természetről, mely az embertől függetlenül létező, ám az emberiségnek végtelenül kiszolgáltatott, megismételhetetlen, csodálatos érték. *Kívánunk mindenkinek sok szép, rácsodálkozással és felismeréssel megélt kirándulást hazánk e kicsiny, de értékes és izgalmas vidékén!*

Kiadványunk az Aggteleki-karsztvidék leggyakoribb fásszárú növényeit segít felismerni. A határozó nyilai mentén haladva, a leveles hajtások jellegzetességeit figyelve, azonosíthatjuk be az egyes fa- és cserjefajokat – akár különösebb előképzettség nélkül is. Az alkalmazott szakkifejezések értelmezésében egy rajzos kislexikon segít.

START

SZÉLESLEVELŰ,
LOMBHULLATÓ FAJOK

A levelek összetettek?

N egyszerű

A levelek tagoltak?

N

Ujjasan összetettek?

i

Tenyeresen tagoltak?

N

szárnyasan összetettek

A levelek tövében párosával álló párhátvisek vannak?

N

akác
Robinia pseudoacacia

A hajtáson szórványos párhátvisek vannak?

N

gyepürózsa
Rosa canina

Szórtnak állnak a levelek?

N átellenes levelek

málna
Rubus idaeus

A hajtás végén 2 (néha 1) nagy, hegyes, zöldes rügy van?

N

mogyorós hólyagfa
Staphylea pinnata

A hajtás belseje szívacsos?

N

fekete bodza
Sambucus nigra

földi szeder
Rubus fruticosus

JUHAROK

mezei juhar
Acer campestre
a levél 7 cm-nél rövidebb, éle pillás

korai juhar
Acer platanoides
a levél széle ép, a lemez fényes, az öblök nyíltak

hegyi juhar
Acer pseudoplatanus
a levél széle fűrészszelű, az öblök zártak, hegyes szögűek

magas kőris
Fraxinus excelsior

20
19
18
17
16
15
14
13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1
0

ép levél

Vannak tövises végű hajtások?

N nincs tövis

Csak a felső rész karélyos?

A hajtás kopasz?

A levélnyel jól rövidebb, mint a lemez?

a hajtás és a levélfonák érdes

hegyi szil
Ulmus glabra

kányabangita
Viburnum opulus

vadkörte
Pyrus pyraeaster

A levélszél bemetszett?

A hajtás tövises?

a levélszél ép

barkóca berkenye
Sorbus torminalis

egybibés galagonya
Crataegus monogyna

kökény
Prunus spinosa

TÖLGYEK

cser

Quercus cerris

a karélyok hegyes csúcsúak, a fonák érdes, a rügyek mellett sallangos pikkelyek vannak

molyhos tölgy

Quercus pubescens

a hajtás, a rügy, a termés és a levél fonákja molyhos

kocsánytalan tölgy

Quercus petraea

a levél nyele 1-3 cm-es, a lemez ékválú

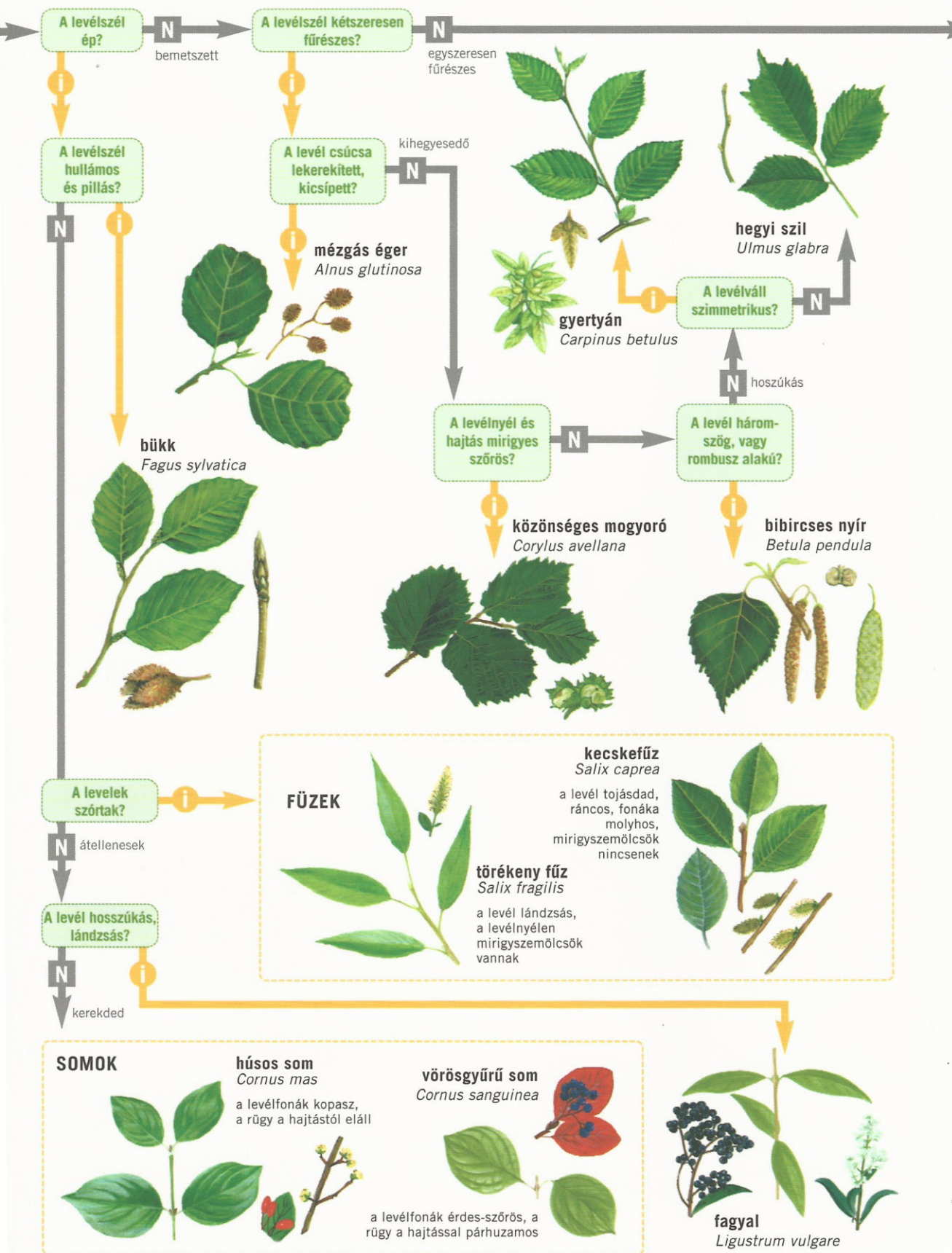

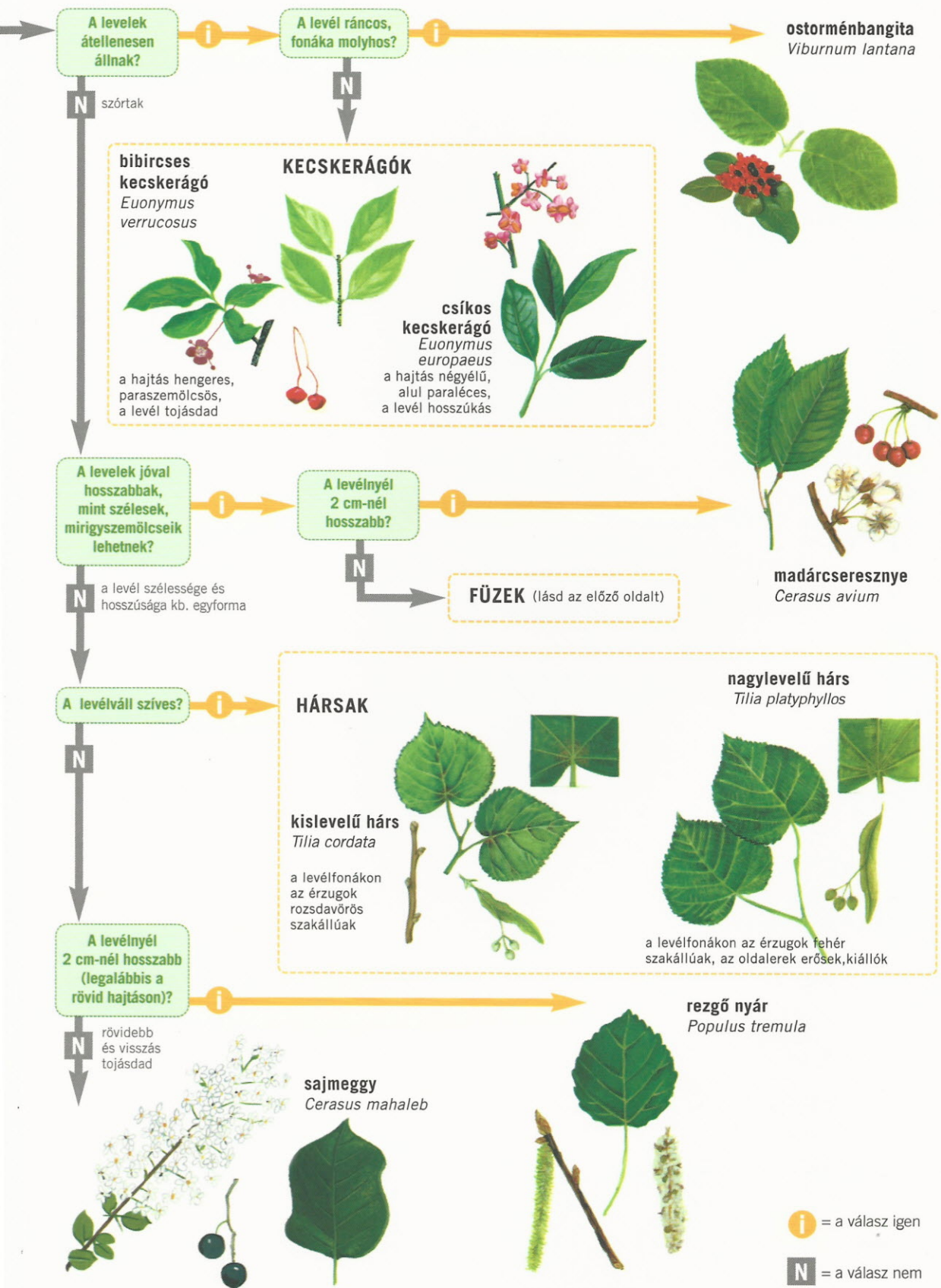
kocsányos tölgy

Quercus robur

a levélnyel jól rövidebb, mint a lemez, a levélváll cimpás

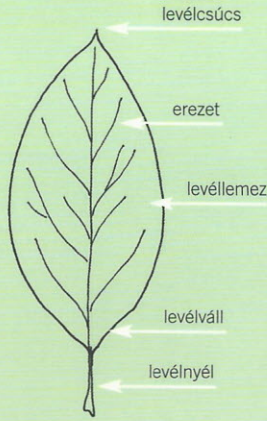
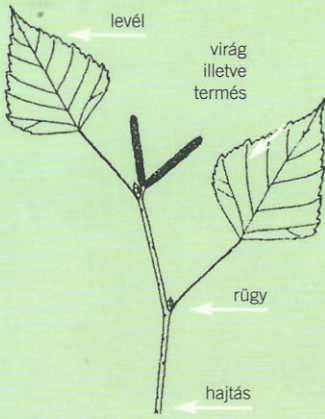

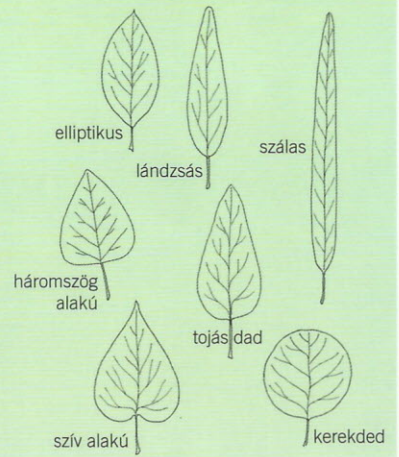
i = a válasz igen

N = a válasz nem

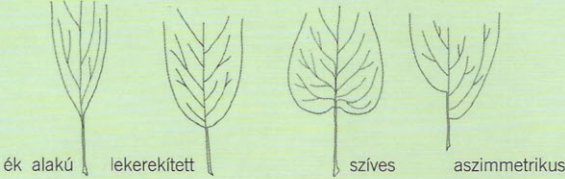
A FÁS HAJTÁS RÉSZEI

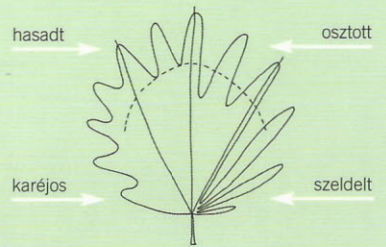
LEVÉLLEMEZ ALAKJA

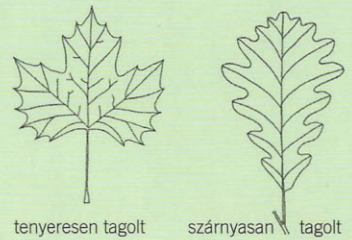
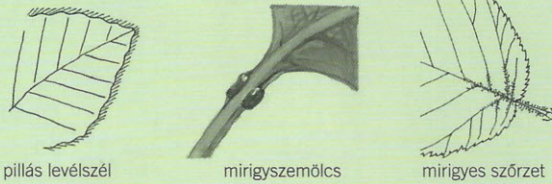
LEVÉLVÁLL ALAKJA

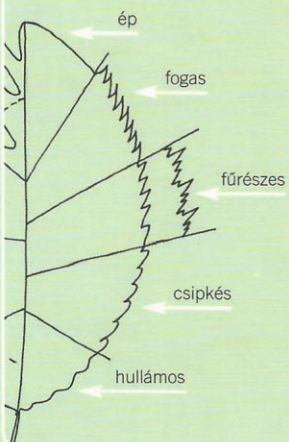
LEVÉL TAGOLTSÁG

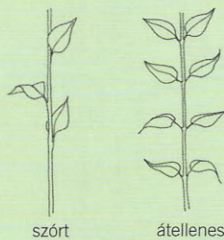
KÜLÖNLEGESSÉGEK

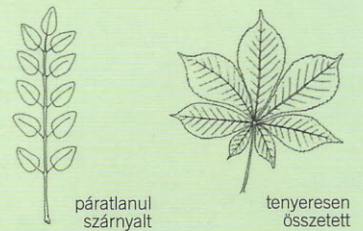
LEVÉLSZÉL

LEVÉLÁLLÁS

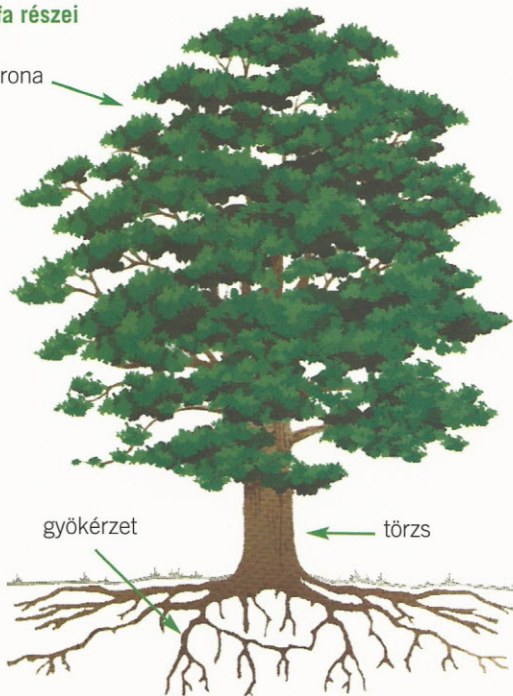

ÖSSZETETT LEVELEK

A fa részei

korona

gyökérzet

törzs

HOGYAN TOVÁBB?

- ajánlott könyvek és honlapok

Ha többet szeretnétek megtudni a fákról, cserjékről, az alábbi kiadványokban szerezhettek további információkat.

Bartha D. (1997): **Fa- és cserjehatározó.**

Mezőgazda Kiadó, Budapest

Bartha D. (1999): **Magyarország fa- és cserjefajai.**

Mezőgazda Kiadó, Budapest

Bollinger/Erben/Grau/Heubl (2005):

Cserjék.

Természetkalauz sorozat, M-érték Kiadó, Budapest.

Király G. (szerk.) (2009):

Új magyar fűvészkönyv. Magyarország hajtásos növényei.

ANPI, Jósvafő.

Reichholf, J. (1999):

Az erdő. A közép-európai erdők ökológiája

Természetkalauz sorozat,

Magyar Könyvklub, Budapest.

Simon T. (2000):

A magyarországi edényes flóra határozója.

Harasztok – virágos növények.

4., átdolgozott kiadás,

Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

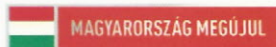
ÚJ SZÉCHENYI TERV

A terepi kishatározók elkészítésekor az angol Field Studies Council alapötletét dolgoztuk át és adaptáltuk az Aggteleki-karszt viszonyaira.

A kiadvány a KEOP 3.3.0-2008-0052 azonosító számú projekt keretében készült.

Szerző: Tímár Gábor, Illusztrációk: Fodor Andrea és Szőke Eszter
Magyarzóábrák: Gubányi Eszter, Kiadványszerkesztés: Kiss Maja
Sorozatszerkesztő: Szmoradné Tóth Erika
Nyomda: Planet Corp. Szolgáltató Kft., Szeged
Kiadó: Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság
Minden jog fenntartva. 2011

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszechenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával valósul meg.

KÚRIA OKTATÓKÖZPONT

Célunk az Aggteleki Nemzeti Park térségében élő és idelátogató óvodások és diákok természetvédelmi szemléletformálása, környezetudatos magatartásra nevelése, vidékünk természeti és kultúrtörténeti értékeinek bemutatása. Előadások, tantermi és terepi foglalkozások széles választéka áll rendelkezésre az intézményes oktatás kiegészítéseként, vagy szabadidős programként. Szakmai programokkal, módszertani bemutatókkal egész évben várjuk a pedagógus kollégákat is.

SZALAMANDRA ERDEI ISKOLA

„Az Aggteleki-karszt értékei” című minősített, 3-5 napos erdei iskolai programcsomag keretében a terület élő és élettelen természeti értékeivel, kultúrtörténeti emlékeivel ismerkedhetnek meg a résztvevők. A program helyszíne a Szögliget falutól 1,5 km-re, gyönyörű természeti környezetben található Szalamandra Ház.

Programregisztráció, információ

Kúria Oktatóközpont

3758 Jósvafő, Táncsics utca 1.

Telefon: 06 48 350 056, 06 48 350 006

E-mail: anp.oktatas@index.hu

www.kuriaoktatokepont.hu

Hány fa és cserjefaj van?

A világon élő összes fa- és cserjefajok számát tíz- és száz-ezer közé tesszük, hazánkban közel 130, míg a karszton 82 őshonos faj él. Kiadványunkban 42 faj található meg, ezek között a gyakoribb idegenhonosak is szerepelnek.

Miért érdemes ismerni őket?

Néhány praktikus szempont okán mindenképpen.

- Gyógynövények (az itt is bemutatottak közül házilag is használhatók pl. erdeifenyő, nyír, boróka, tölgyek, törékeny fűz, hársak, galagonya, fekete bodza, gyepürözsza, málna).
- Ehető termésű (virágú) fajok (pl. galagonya, mogyoró, húsos som, cseresznye, vadkörte, kőkény, szeder, málna, rózsák, fekete bodza).
- Mérgező növények (elsősorban a termésük: pl. kecskerágók, veresgyűrű som, kánya bangita, akác). Azért mi ne bántsuk őket!
- Jó mézelők (pl. akác, hársak, juharok, cseresznye, sajmmeggy, vörösgyűrű som).
- Ritka, védett fajok a karszton (ritkaságuk miatt a kalauzban nem szerepelnek: pl. szirti gyöngyvessző, havasalji rózsza, fekete madárbirs, kövi szeder, farkas boroszlán, füles fűz).
- Idegenhonos, intenzíven terjedő (természetvédelmi szempontból nemszeretem) fajok (a kalauzban akác, luc, erdei- és fekete fenyő, itt a karszton ritkábban gyalogakác, amerikai kóris).

Hogyan fogjunk a fák és cserjék határozásához?

Soha ne egy levéllel próbálkozzunk! Keressünk elérhető magasságban egy (vagy lehetőleg több) hajtást. Ha ilyen nincs, akkor megteszi a lehullott (akár tavalyi) levél is, de ebből is többet keressünk. Ügyeljünk rá, hogy ne megrágot, tépett, károsított levél legyen. Kerüljük az idősebb fák tövéen kihajtott sarjakat is, mert gyakran rendellenes alakúak. A koratavaszi, még kifejletlen hajtások és levelek szintén becsaphatnak bennünket. Igyekezzünk szigorúan tartani magunkat a határozókulcs kérdéseire, és csak a végén hasonlítsuk a képekhez. Ha az eredményben bizonytalanok vagyunk, vagy elakadtunk a határozásban, bátran kezdjük előlről, másodszorra már sokkal gyorsabban fog menni. Végül, ha növényünket biztosan nem találjuk a lapon, sajnos bővebb határozó könyvhöz kell fordulnunk.

Hol élnek a fák és cserjék?

Általános szabály, hogy ahol nem szélsőségesek a körülmények (nagyon száraz/ nagyon vizes/ túl hideg), ott természetes körülmények között fás élőhelyek alakulnak ki. A szélsőséghez közel inkább nyílt erdők és cserjések,

máshol zárt, többszintes erdők. Egyes fa- ill. cserjefajok szinte minden hazai erdőfeleségben megtalálhatók (pl. mogyoró, mezei juhar), mások kifejezetten specialisták (egy-egy helyen ugyanakkor lehetnek tömegesek, pl. bükk, éger, sajmmeggy). Egyes élőhelyeknek annyira meghatározó elemei bizonyos fafajok, hogy nevüket is róluk kapták. Ilyenek például a magasabb hegyeken általános bükkösök, az alacsonyabb hegyvidéki gyertyános-kocsánytalan tölgyesek, a hegylábi cseres-kocsánytalan tölgyesek, a patak menti égerligetek. Természetesen ezek a fafajok kisebb mennyiségben előfordulnak más erdőfeleségekben is, és ők sem magukban alkotnak faállományokat, hanem sok más fafajjal elegyednek.

Mint szinte minden élőlény a Földön, a fa- és cserjefajok is határozott elterjedési területtel bírnak. Az ő szemszögükből ugyanakkor Magyarország igen kis területnek számít – a legtöbbjük hazánkban mindenütt előfordul, persze csak a nekik megfelelő körülmények között. Néhány faj mégis itt, a Kárpát-medencén belül éri el természetes elterjedési határát. A cser például a karsztól északra igen ritkává válik, a Kárpátokban már nem is él. Nyilvánvaló példák még a természetesen máshol élő, ide ember által behurcolt fajok, mint a dél-európai fekete fenyő, vagy az észak-amerikai akác. Vannak tengerszint feletti magasság szerint „válogató” fák és cserjék is, mint a jellegzetesen hegyvidéki hegyi juhar, vagy az inkább síkvidékekhez kötődő fehér és fekete nyár. Utóbbiak itt nyilván ritkák.

Mi a fák és cserjék szerepe a természetben?

A fák az erdő vázát alkotják, ilyen módon annak nélkülözhetetlen alkatrészei. Levelük, rügyük, termésük, élő és holt faanyaguk számos élőlény tápláléka, mással nem pótolható élőhelye, valamint meghatározóak az erdő sajátos, könnyen megtapasztalható, a környezeténél jóval kiegyenlítettebb állományklimájának fenntartásában, továbbá a talaj fejlődésében is. A cserjék jelentősége hasonló, csak kisebb léptékben, zárt erdőn belül is, de különösen az erdők szegélyén és azon kívül. Napjaink egyre fontosabbá váló szempontja a légköri szén megkötése, valamint az élővilág sokszínűségének fenntartása, az élettelen környezeti elemek (pl. víz, tápanyagok) védelme, körforgalmuk szabályozása.

Természetvédelem

A ritka fák és cserjék (a törvényes védelemtől függetlenül) kíméletet érdemelnek. A védelem nem csak az egyes egyedekre, hanem élőhelyükre is ki kell terjedjen, hiszen csak így óvhatók mindazok az élőlények is, melyekkel kapcsolatban állnak, amelyekre rá vannak szorulva.